QUR’ON VA HADIS-MUSULMON MUOMALA MADANIYATINING DINIY AXLOQIY ASOSI SIFATIDA

Ermatova Munojat Mahammadjonovna

Namangan viloyati To’raqo’rg’on tumani 18-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada muomala madaniyatining diniy asoslari, islom dinining muomala madaniyati to’g’risidagi eslatmalari, Qur’on va hadislardagi axloqiy me’yorlar keltirib o’tilgan.

Kalit so’zlar: Muomala, islom dini, qur’on, hadis, odob, shirinso’zlik, axloq, munosabat, olloh, payg’ambar, musulmon, o’rnak.

Mustaqillik sharofati bilan qadriyatlarimizni tiklashga, tariximizni o‘rganishga, o‘zligimizni anglab yetishga imkoniyat yaratildi. Ayniqsa, muqaddas dinimiz - lslom dinining qayta tirilishi, uning insoniyat uchun ma’rifat keltiradigan din ekanligini anglab yetayotganligimiz xalqimiz madaniy-ma’naviy hayotida tub burilish hisoblanadi.

Ma’1umki, inson barcha yaratilganlar orasida ajib va latif bir tabiat bilan ajratib turadi. Bu tabiatda insonning turli-tuman mayllari, orzulari maydonga kelgan. Masalan, inson eng yaxshi narsalarni istaydi, eng go‘za1 narsalarga moyillik bildiradi, ziynatli narsalarni orzu etadi, insoniyatga xos sharaf bilan yashamoqqa intiladi. Ana shunday sharaf lslom dinida - xushmuomalalik, shirinso‘zlik, ochiq chehralik, to‘g‘riso‘zlik, muloyimlik, xushzabonlik, shirinsuxanlik kabi qator axloqiy tushunchalar bilan belgilanadi.

Shuni alohida ta’kid1ash lozimki, Qur’oni Karim oyatlarida, Hadisi Sharifda bayon etilgan g‘oyalar insoniyat tafakkuri va faoliyatidan ayri holda emas. Ayıiiqsa, lslom ınanbalarida insonlardagi muomala madaniyati yaxshilik, burch, adolat, iymon singari odob va axloq tushunchalari bilan uyg’un holda olib qaratadi. Shuningdek, ota-ona bilan farzand o‘rtasidagi munosabat, ularning o‘zaro muomalada go‘za1likka intilish masalalariga lslom dini juda katta e’tibor qaratadi. Bu borada Abu Hurayra (r.a)dan rivoyat qilingan maria bu hadis tarbiyaviy jihatdan ahamiyatga molik: “Bir odam Rasulullоh salollohu

alayhi vassallamning huzurlariga kelib: “Yo Rasulullоh, mening yaxshi muomala qi1mog‘imga kim haqliroqdir?”-deb so‘raganida Payg‘ambarimiz (s.a.v.) uch martasida ham «Onang!», so‘ngra esa «Otang!»-deb javob beradilar. Ota-onani haqorat qilish, ularga yomon muomalada bo‘lishni «odam qiladirgan gunohi azimlardan biri» deb aytadilar. Ko‘rinib turibdiki, lslomda chiroyli muomalaga, eng avvalo, ota-onalar haqlidir. Shuni ta’kidlash lozimki, lslomda tarbiya masalasiga e’tibor ta’lim masalalariga nisbatan keng qamrovliroq va ustuvorroqdir. Chunki tarbiya bolani uyda, ko‘chada, maktabda o‘zini tuta bilish odoblarini, aql bilan ish yuritib, jismini, nafsini o‘ziga bo‘ysindirishdek og‘ir ishni yo‘lga qo‘yadi. Zero, inson ko‘rib, eshitib, bilib, o‘rganib tarbiyalanadi. Shu bilan birga, Ollohning haqqi - namoz, ro‘za, zakot, haj kabi ibodatlarni ado etishi barobarida atrofdagilarni shirinso‘zlikka, xushmuomalaga chaqirib boshqalarga ibrat bo’lishi nıo‘min1ikning muhim xususiyatlaridan sanaladi. Ana shunday muomalalardan biri - shirinso‘zlikdir. «Farzand ne’matining shukri uning go‘zal tarbiyasidir» degan tamoyilga asoslangan Islom nazariyasi har bir tug‘ilgan chaqaloq to tili chiqib, dilidagini gapira olguncha lslom tabiati bilan tug‘i1ishini, biroq ota-onalar farzandini g‘ayridin yoki iymonsiz qilib qo‘yishini uqtiradi. Bundan anglanadiki, bolalar ota-onalar tomonidan qanday yo‘lga solinsa shu yo‘lga qarab ketishligi ma’lum bo‘ladi. Demak, ota-ona farzandni tarbiya qilar ekan, uning muomalasini to’g’ri yo‘1ga solishi ham ularning yuksak burchlaridan hisoblanadi. Bu borada Qur’onda ba’zi toifa odamlar boshqalarga nisbatan ezgulik qilinishiga haqli ekanligi uqtiriladi. Bu toifalaming avvalida esa ota-ona qo‘yi1adi. lslom dinida shirinso‘z1ik u1ug‘1anadi, yolg‘onchilik esa unga to‘siq bo‘1adigan illat hisoblanadi, yo1g‘on so‘z1ovchilar munofiq deb ataladi. Yo1g‘on so‘z1ash lslom dinida muomala madaniyatiga zid holat sanaladi. Chunki odamlar har doim ham aldanavermaydilar, bir-ikki marta muomala-muloqotdan so‘ng sezgir odam birodarining yolg‘on yoki rost so’zlayotganligini bilib oladi.

Shar’iy hukmlarda, Qur’oni karim va hadislarda o‘rtaga qo‘yilgan ko‘p1ab axloqiy fazilatlar tizimlari har bir musulmon rioya qilishi shart bo‘1gan burch sifatida ko‘rsatilgan - deb ta’kidlaydi faylasuf E.Yusupov, - Shariat qoidalariga iymon va e’tiqod bilan rioya qilish asrlar davomida jamiyatda adolat, halollik, insonparvarlik g‘oyalari barqaror turishiga olib kelgan». Shu bois lslomda axloqiy taraqqiyot va

muomala madaniyatining muhim omillaridan biri bekorchi so‘zlar, g‘iybat gaplar. yomon qiliqlardan uzoq bo’lishdir. Bu borada lslom dini yaxshi muomalasi ro‘yobga chiqarish uchun yaxshi hamsuhbat topish va uning vositasida muomalani mustahkamlashni taklif etadi.

Aytish mumkinki, lslom dinida ibodatning mohiyati ham yaxshiso‘zlik va yaxshilik e’tiqodlariga qaratilgan. Til yaxshi-yomon gaplarni so‘zlaydi, agar qalb shahvat va g‘aflat bilan to‘lgan bo‘1sa, buni baxtsizlik alomati, deb bilish lozim. Chun ki ibodatdan ko‘zlangan maqsad- yomonlikdan xoli bo‘lish. Bu esa o‘zini til va so‘z orqali namoyon etadi. lslom manbalarida ushbu masalaga tegishli bir rivoyat keltiriladi. Ya’ni, bir kuni bir yaxshi kishi ko‘chadan o‘tib borayotganida bir necha hayosiz kishilar orqasidan yomon so‘zlar ila so‘kib qoldilar. Bu kishi ularning so‘zini eshitadi va qo’lini ko‘tarib: «Yo Rab, bu nodon1arg‘a o‘zing aql bergil va to‘g‘ri yo‘1g‘asolg‘i1!»-deb duo qiladi. Bu holdan xabardor bir kishi so‘raydiki,

«Nima uchun siz ul kishilarning haqqig‘a yaxshi duo qildingiz?»- deb. U kishi: esa ‹Ey birodar, har kim o‘zida borini berur. Menda yaxshilik bor edi, shuni berdim, onlarda yamonlig‘ bor ekan, oni berishdi. deb aytadi.

Yuqoridagilardan xulosa chiqaradigan bo‘lsak. lslom dini insonlarni shirinso‘z bo‘1ishga chaqirishi bejiz emas. Zero, Qur’onda «Bandalarimga aytgin, ular eng go‘za1 bo‘lgan narsani aytsinlar. Albatta, shayton oralarini buzib turadi» (Al Isro surasi, 53 oyat). Olloh mana shu oyatda musulmonlarni o‘zaro suhbatlarida, gap-so‘zlarida shirinso‘z bo‘1ishga buyuradi. Agar ular buyruqqa itoat etmay, yomon so‘z1arni ixtiyor qilsalar, albatta, shayton oralarini buzadi va natijada yomonlik va dushmanlik sodir bo‘1adi. Qur’onning Baqara surasi, 83-oyatida esa Olloh aytadiki, “Va odamlarga yaxshi gaplar ayting” deydi. Bundan tashqari, Olloh taolo kishilarni huda-behuda baqiraverishlarini inkor etadi, aksincha, ularni past ovoz bilan so‘zlashga undaydi. Shirinso‘zlikning asosiy sharti ham shuni taqazo qiladi. Zero, garchi chiroyli maqtov bo‘1sin, u baqirib aytilsa, xunuk so‘zga aylanadi. lslom ovozini baralla qo‘yib baqirib-chaqirib so‘z1ashni esa, eshakning hangrashiga o‘hshatadi. Olloh kishilar bilan so‘z1ashayotganda, muomala qilayotganda ochiq yuzli bo‘lishni buyuradi va qo’pollikdan qaytaradi. Olloh payg‘ambarimiz Muhammad salollohu alayhi

vasallamga qarata shunday deydi: «Ollohning rahmati ila ularga muloyim bo‘ling. Agar qo‘po1, qalbi qattiq bo‘1ganingizda. atrofingizdan tarqab ketar edilar». (Oli imron surasi, 159-oyat). Islom dini musulmonlarga har doimo hushmuomala, shirinso‘z bo‘1ishlarini eslatar, qo‘pol va yomon so‘zdan tiyi1ishni buyurar ekan biz musulmonlar har doim uyda ko’cha ko’yda ish joyimizda doimo boshqalarga o’rnak bo’lishimiz lozim. Bu esa o’qituvchilik kasbida o’quvchilar uchun na’muna bo’lishimzda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qur’oni Karim. T.:Cho’lpon nashriyoti 1992.
2. Abu Abdulloh Muhammad Ibn Ismoil Al-Buhoriy. Hadis. 4-kitob. Qomuslar bosh tahririyati
3. Ma’naviy kamolot omillari T.: Universitet nashriyoti